https://wordlyknowledge.uz/index.php/gpble
Qabul qilingan sana: 07.12.2025
Nashr etilgan sana: 30.01.2026

UMIDA JO'RABOYEVA

Namangan davlat chet tillari instituti talabasi.

TIL O'RGANISHDAGI PSIXOLOGIK-PEDAGOGIK MUAMMOLAR VA YECHIMLAR

Kalit so'zlar: Andragogika, IELTS, Vrumning kutish nazariyasi, Gadjetlarga qaramlik, Vaqtni boshqarish, Ruhiy to'siqlar, O'z-o'zini belgilash nazariyasi.

Annotatsiya: Ushbu maqola zamonaviy til o'rganish jarayonidagi vujudga kelayotgan turli xil muammolar, hususan, ijtimoiy bosimdan tortib, gadjetlarga qaramlik va aniq maqsadning yo'qligigacha bo'lgan muammolarga bag'ishlanib, klassik metodik bahslar (E. Otton va Penlash) hamda zamonaviy psixologik yondashuvlar (Vrum, Detsi va Rayan) sintezi orqali, o'qituvchilar uchun an'anaviy pedagogikadan samarali andragogikaga o'tish bo'yicha amaliy yechimlarni taklif etiladi.

PSYCHO-PEDAGOGICAL PROBLEMS AND SOLUTIONS IN LANGUAGE LEARNING

Keywords: Andragogy, IELTS, Vroom's Expectancy Theory, Gadget addiction, Time management, Mental barriers, Self-Determination Theory.

Abstract: This article is dedicated to various problems emerging in the modern language learning process, ranging from social pressure to gadget addiction and the lack of clear goals. Through a synthesis of classical methodical debates (E. Otton and Penlash) and modern psychological approaches (Vroom, Deci, and Ryan), practical solutions are proposed for teachers to transition from traditional pedagogy to effective andragogy.

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ И РЕШЕНИЯ В ОБУЧЕНИИ ЯЗЫКАМ

https://wordlyknowledge.uz/index.php/gpble
Qabul qilingan sana: 07.12.2025
Nashr etilgan sana: 30.01.2026

Ключевые слова: Андрагогика, IELTS, Теория ожиданий Врума, Гаджетозависимость, Тайм-менеджмент, Ментальные барьеры, Теория самодетерминации.

Аннотация: Данная статья посвящена различным проблемам, возникающим в современном процессе изучения языков: от социального давления до зависимости от гаджетов и отсутствия четких целей. Посредством синтеза классических методических дискуссий (Э. Оттон и Пенлаш) и современных психологических подходов (Врум, Деси и Райан), предлагаются практические решения для преподавателей по переходу от традиционной педагогики к эффективной андрагогике.

Kirish. Zamonaviy ta’lim paradigmasida til o‘rganish, xususan, IELTS va CEFR kabi xalqaro standartlarga moslashish jarayoni nafaqat intellektual salohiyatni, balki shaxsdan yuksak psixologik chidamlilikni ham talab etmoqda. Bugungi zamonaviy til o‘rganuvchi — shunchaki grammatik qoidalar va lug‘at boyligini o‘zlashtiruvchi passiv subyekt emas, balki ijtimoiy bosim, o‘tish davri inqirozlari va texnologik qaramlik (gadjetlarga bog‘lanib qolish) girdobida qolgan murakkab shaxsdir. Ayniqsa, o‘quvchilar va talabalar orasida IELTS sertifikatini bilim darajasi emas, balki "hayot-mamot" masalasi yoki yakuniy maqsad deb tushunish tendensiyasi kuchaymoqda.

Ko‘p hollarda ota-onalarning mentalitetga asoslangan talablari va ijtimoiy muhitning qistovi natijasida o‘quvchida o‘rganishga nisbatan "majburiyat" va doimiy qo‘rquv hissi shakllanadi. Bu esa o‘z-o‘zidan ta’lim sifatining pasayishiga va kognitiv tormozlanishga olib keladi. Edvard Desi va Richard Rayan o‘zlarining "O‘z-o‘zini belgilash nazariyasi"da (Self-Determination Theory) bu holatni tahlil qilib, shunday yozadilar:

https://wordlyknowledge.uz/index.php/gpble
Qabul qilingan sana: 07.12.2025
Nashr etilgan sana: 30.01.2026

"Tashqi bosim yoki nazorat ostida bajarilgan harakatlar insonning ichki qiziqishini so‘ndiradi va ijodiy fikrlash qobiliyatini cheklaydi; haqiqiy o‘sish uchun shaxs o‘z harakatlarida avtonomiya va erkinlikni his qilishi shart" [1]

Shu nuqtayi nazardan, ta’lim oluvchining psixologik holatini tushunish va undagi "ruhiy to‘siqlarni" (mental barriers) bartaraf etish o‘qituvchining asosiy vazifasiga aylanadi. O‘quvchi nega o‘qiyotganini va bu jarayon uning shaxsiy qadriyatlariga qanchalik mos kelishini anglamas ekan, hatto eng zamonaviy texnologiyalar ham samara bermaydi. Viktor Vrum o‘zining motivatsion "Kutish nazariyasi"da (Expectancy Theory) ta’kidlaganidek: "Inson har qanday ishga kirishishdan oldin o‘z harakatlari muayyan natijaga olib kelishiga (kutish) va bu natija u uchun qanchalik qadrli ekanligiga (valensiya) tayanadi"[2].

Demak, o‘qituvchi dars berish metodikasini oddiy axborot uzatishdan "psixologik san’at" darajasiga ko‘tarishi, o‘quvchida natijaga bo‘lgan ishonchni uyg‘otishi lozim. Bu, o‘z navbatida, pedagogikadan andragogikaga — ya’ni kattalar va mustaqil fikrlovchi shaxslar bilan ishlash tamoyillariga o‘tishni talab qiladi. "Andragogik yondashuvda o‘qituvchining roli — bilim berish emas, balki o‘quvchiga o‘z imkoniyatlarini kashf etishi va o‘zini-o‘zi yo‘naltirishi uchun qulay muhit (facilitator) yaratishdan iboratdir[3]”

Ushbu muammolar zanjiri — gadjetlarga qaramlikdan tortib, vaqtni boshqara olmaslikkacha bo‘lgan omillar — o‘qituvchidan nafaqat til mutaxassisi, balki andragog, psixolog va strateg bo‘lishni taqozo etmoqda.

Metodlar. Tadqiqot jarayonida quyidagi metodologik yondashuvlardan foydalanildi: Qiyosiy metodika tahlilida Fransuz va nemis metodistlari Penlash va E. Ottonning metodikaga yondashuvlari qiyoslandi. Andragogik kuzatuv orqali kattalar ta’limi bo‘yicha Germaniyada qabul qilingan CONFINTEA V (Gamburg

[1] Deci, E. L., & Ryan, R. M. Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being. American Psychologist. 2000. Vol. 55(1). – P. 68.
[2] Vroom, V. H. Work and motivation. – New York: Wiley, 1964. – P.320.
[3] Knowles, M. S. The Adult Learner: A Neglected Species. – Houston: Gulf Publishing Company, 1984. – P. 267.

https://wordlyknowledge.uz/index.php/gpble
Qabul qilingan sana: 07.12.2025
Nashr etilgan sana: 30.01.2026

deklaratsiyasi) tamoyillari asosida o‘quvchilarni faollashtirish usullari o‘rganildi. Psixologik modellashtirish usuli bilan Vroomning "Kutilish nazariyasi" (Expectancy Theory) va E.I. Detsining "O‘zini-o‘zi belgilash nazariyasi" (Self-Determination Theory) asosida darsda motivatsiya uyg‘otish mexanizmlari ishlab chiqildi. Hamda amaliy tajriba tajriba o ‘tkazilib ta’lim jarayonida gadjetlardan maqsadli foydalanish va "3-2-1" (3 ta savol, 2 ta fikr, 1 ta xulosa) texnikasining samaradorligi sinab ko‘rildi.

Asosiy qism. O‘tkazilgan tahlillar va kuzatuvlar natijasida zamonaviy til o‘rganish jarayoniga to‘sqinlik qiluvchi determinantlarni bir necha fundamental guruhlarga tasniflash mumkin:

Ijtimoiy va individual-psixologik to‘siqlar. Ma’lum bo‘ldiki, maktab va qo‘shimcha kurs mashg‘ulotlarining vaqt jihatidan kesishishi o‘quvchilarda surunkali charchoqni keltirib chiqarmoqda. Buning oqibatida, o‘smirlik davriga xos emotsional labillik (tez jahl chiqishi) va vaqtni samarali boshqara olmaslik (Time management) muammolari yuzaga kelmoqda.

Mentalitet va ijtimoiy-madaniy stereotiplar. Jamiyatimizning ayrim qatlamlarida hamon saqlanib qolayotgan "qiz bola uchun ta’limning ikkinchi darajaliligi" haqidagi qarashlar qizlarda imtihondan yiqilish oldidagi patologik qo‘rquvni va kechki mashg‘ulotlardan kechikish xavotirini shakllantiradi. Bu esa dars jarayonida diqqatning to‘liq dispersiyasiga (tarqalishiga) sabab bo‘ladi.

Maqsadning teleologik noaniqligi. Ko‘plab o‘quvchilar uchun IELTS sertifikati ta’limning strategik marrasi sifatida tushunilmoqda. Vaholanki, mazkur hujjat akademik istiqbollar eshigini ochuvchi instrumental "kalit" ekanligi va uning ortida real til ko‘nikmasi turishi kerakligi ko‘p hollarda e’tibordan chetda qolmoqda.

https://wordlyknowledge.uz/index.php/gpble
Qabul qilingan sana: 07.12.2025
Nashr etilgan sana: 30.01.2026

Texnologik determinizm (Gadjetlar dunyosi). Ijtimoiy tarmoqlarga bo‘lgan me’yoridan ortiq bog‘liqlik o‘quvchilarda kognitiv yuklamalarni qabul qilish filtrini zaiflashtirib, intellektual passivlikka zamin yaratmoqda.

Natijalar va Muhokama.

Pedagogikadan Andragogikaga transformatsiya. Zamonaviy ta’limda bolalarni o‘qitish (pedagogika) va kattalarni o‘qitish (andragogika) tamoyillari o‘rtasidagi farqni anglash metodik muvaffaqiyatning garovidir. B.M. Bekmurodovaning ta’kidlashicha, Germaniyada o‘tkazilgan CONFINTEA V natijalari kattalar ta’limida avtonomiya va real ehtiyojga asoslangan yondashuvni ustuvor vazifa sifatida belgiladi[4]. Shunga ko‘ra, zamonaviy o‘qituvchi vertikal "ustoz-shogird" tizimidan gorizontal "moderator-fasilitator" tizimiga o‘tishi shart.

Epistemologik tahlil. Metodika tarixida ushbu fanning tabiatiga nisbatan ikki xil qarash mavjud: Fransuz maktabi (Penlash): Ushbu yondashuvga ko‘ra, "yaxshi yoki yomon metod yo‘q, faqat mahoratli yoki mahoratsiz o‘qituvchilar bor". Bu yerda metodika o‘qituvchining individual shaxsiy mahorati va intuitiv san’ati sifatida talqin etiladi.

Nemis maktabi (E. Otton): E. Otton metodikani sof san’at deb biluvchilarni fan nazariyasini amaliyot bilan aralashtirib yuborishda ayblaydi[5]. Biroq, Z. Sanaqulov va B. Jo‘raboyevlarning tahlillari shuni ko‘rsatadiki, zamonaviy o‘qituvchi direktiv buyruq berish uslubidan voz kechib, o‘quvchining ichki motivatsiyasini uyg‘otishga qaratilgan sintezlashgan yondashuvni qo‘llashi lozim.

Motivatsiyani optimallashtirish strategiyalari. Dars jarayonida diqqatning barqarorligini ta’minlash maqsadida "3 ta savol, 2 ta fikr va 1 ta xulosa" interaktiv texnikasini qo‘llash tavsiya etiladi. Vroomning kutish nazariyasiga muvofiq, o‘quvchining motivatsiyasi uning sa’y-harakati (Effort) kutilgan natijaga

[4] Бекмуродова Г.М. Каттаю ёшларни ўқитишда андрагогик ёндашувнинг аҳамияти. // Педагогика ва психологияда инновациялар. – Тошкент, 2021. – №4. – Б. 22.
[5] Санақулов З., Жўрабоев Б. Чет тилларини ўқитиш методикасида анъанавий ва замонавий ёндашувлар. – Самарқанд: СДЧТИ нашриёти, 2020. – Б. 45.

https://wordlyknowledge.uz/index.php/gpble
Qabul qilingan sana: 07.12.2025
Nashr etilgan sana: 30.01.2026

(Performance) erishishiga va ushbu natija munosib rag‘bat (Reward) bilan taqdirlanishiga bo‘lgan ishonchi orqali shakllanadi[6]. Mazkur zanjirning uzilishi o‘rganishga bo‘lgan qiziqishning so‘nishiga olib keladi.

Raqamli muhitda andragogik yondashuv. Katta yoshli o‘quvchilarda gadjetlarga qaramlikni taqiqlash emas, balki "texnologik integratsiya" usuli samaraliroqdir. Masalan, "2 daqiqada mavzuga oid amaliy misol topish" kabi topshiriqlar smartfonni o‘yinchoqdan ta’limiy qurolga aylantiradi va o‘quvchining subyektiv mas’uliyatini oshiradi.

Xulosa. Xulosa o‘rnida ta’kidlash joizki, zamonaviy til o‘qituvchisi nafaqat lingvistik kompetensiyalar egasi, balki kuchli psixolog-andragog bo‘lishi talab etiladi. O‘quvchilarni ijtimoiy faollikka undashda muloqot madaniyati va o‘zaro fikr almashish muhiti birlamchi ahamiyatga ega[7]. Zero, metodika — bu faqatgina statik vosita bo‘lib, uni hayotiy energiya bilan to‘ldirish va samarali natijaga yo‘naltirish bevosita pedagogning andragogik mahoratiga bog‘liqdir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Бекмуродова Г.М. Каттаю ёшларни ўқитишда андрагогик ёндашувнинг аҳамияти // Педагогика ва психологияда инновациялар. – Тошкент, 2021. – №4. – Б. 22–27.
2. Санақулов З., Жўрабоев Б. Чет тилларини ўқитиш методикасида анъанавий ва замонавий ёндашувлар. – Самарқанд: СДЧТИ нашриёти, 2020. – 156 б.
3. Сапаров П.М., Отаев С.Б. Тил ўрганишдаги психологик тўсиқлар ва уларни бартараф этиш йўллари. – Нукус: Билим, 2019. – 112 б.
4. Халилова Ш.Р. Таълим жараёнида мотивацияни бошқариш: Врум назарияси талқинида // Замонавий таълим. – 2022. – №6. – Б. 45–51.

[6] Халилова Ш.Р. Таълим жараёнида мотивацияни бошқариш: Врум назарияси талқинида. // Замонавий таълим. – 2022. – №6. – Б. 47.
[7] Сапаров П.М., Отаев С.Б. Тил ўрганишдаги психологик тўсиқлар ва уларни бартараф этиш йўллари. – Нукус: Билим, 2019. – Б. 36.

https://wordlyknowledge.uz/index.php/gpble
Qabul qilingan sana: 07.12.2025
Nashr etilgan sana: 30.01.2026

5. Deci E. L., Ryan R. M. Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being // American Psychologist. – 2000. – Vol. 55(1). – Pp. 68–78.
6. Knowles M. S. The Adult Learner: A Neglected Species. – Houston: Gulf Publishing Company, 1984. – 292 p.
7. Vroom V. H. Work and motivation. – New York: Wiley, 1964. – 331 p.